

# تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی (مورد مطالعه: روستاهای منتخب شهرستان بوکان)

حسین میرزایی\* محمد کاکه‌پور\*\*

تاریخ دریافت: ۲ اردیبهشت ۱۳۹۲

تاریخ پذیرش: ۱ مهر ۱۳۹۲

## چکیده

موفقیت طرح یا برنامه‌ای در گرو انجام پژوهش‌های متناسب با نوع نگرش، باورهای روستاییان و مشارکت دادن آنان در جریان طرح‌ها است. هدف مقاله حاضر نیز یافتن و تحلیل عوامل مؤثری است که بر تمایل کشاورزان به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی، تأثیر منفی یا مثبت می‌گذارد. در تحقق یا عدم تحقق طرح‌های مذکور، عوامل مهمی از جمله عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، فنی و اجرایی مؤثرند؛ از این رو، می‌توان گفت که یکپارچه‌سازی اراضی، بیش از آنکه کاری فنی و فیزیکی و حتی اقتصادی باشد، کاری فرهنگی، اجتماعی و حتی روانی است. در پژوهش حاضر، با استفاده از نظریه‌های مکتب نوسازی (راجرز، لرنر)، روانشناسان اجتماعی (سیمن و لوین) و توسعه مشارکتی (ساموئل موشی) و با رویکرد کمی، برای نیل به اهداف پژوهش تلاش شده است. جامعه آماری پژوهش، سه روستای شهرستان بوکان است که طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی در آن اجرا شده است. از میان ۲۴۱ بهره‌بردار، تعداد ۱۲۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده و با استفاده از تکنیک پرسشنامه اطلاعات جمع‌آوری گردیده است. یافته‌های استنباطی پژوهش نشان داد که سن، سطح تحصیلات، نوگرایی، و آینده‌گرایی متغیرهای معنادار و تأثیرگذار مثبت است و بیگانگی اجتماعی در سه معنای بی‌قدرتی، انزوا و نارضایتی به عنوان مانع تمایل به مشارکت عمل می‌کند.

**کلیدواژه‌ها:** مشارکت، یکپارچه‌سازی اراضی، توسعه، توسعه روستایی، بوکان.

\* استادیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول). hmiraize@ut.ac.ir

\*\* کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران. m.kakepour@ut.ac.ir

مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد محمد کاکه‌پور با عنوان تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی (مورد مطالعه: روستاهای منتخب شهرستان بوکان) به راهنمایی دکتر حسین میرزایی و مشاوره دکتر مهدی طالب می‌باشد.

## مقدمه و طرح مسئله

اهمیت توسعه روستایی و کشاورزی در توسعه ملی ایران بر کسی پوشیده نیست و با وجود تلاش‌های فراوان در امر توسعه روستایی، همچنان شاهد وجود مشکلات عدیده‌ای برای مردم روستایی و مهاجرت بی‌رویه آن‌ها به شهرها هستیم. دستیابی به نرخ تولید بالاتر، منوط به گسترش منابع تولید (آب و خاک) و افزایش بهره‌وری از منابع مذکور است. نظام کشاورزی در ایران با بافتی سنتی و معیشتی و واحدهای خرد بهره‌برداری دهقانی، قادر به تأمین حداقل مواد غذایی جامعه نخواهد بود. به هر طریق، امروزه بهره‌برداری در بخش کشاورزی با شرایط بغرنجی روبروست. فراوانی تعداد بهره‌برداران، پراکندگی شدید قطعات زمین‌های کشاورزی، نامنظم بودن قطعات زمین‌ها، زیاد بودن تعداد قطعات و کوچک بودن آنها سبب کاهش بهره‌وری عوامل تولید در این بخش شده است.

نتایج پژوهش‌های فراوان مؤید این نکته است که یکی از مشکلات عمده کشاورزی سنتی ایران، قطعه قطعه و کوچک بودن اراضی زراعی و پراکندگی آنها در سطح قلمرو زراعی روستاست که این کوچکی و پراکندگی اراضی موجب می‌شود تا بکارگیری ماشین‌آلات و شیوه‌های مدرن آبیاری، سم‌پاشی، فروش و توزیع و غیره با مشکلات اساسی روبرو شود و در نتیجه، کشاورزی نتواند همپای تحولات صنعتی اقتصادی - اجتماعی گام بردارد (پاپلی یزدی و حسین‌پور، ۱۳۷۱: ۷۱). بدین ترتیب، خود روستاییان و دولت با آگاهی از این معضل، فرایند یکپارچگی اراضی را به عنوان یکی از راه‌حل‌های قابل دستیابی تشخیص دادند و اقدامات انفرادی و گاه جمعی روستایی برای یکپارچگی و حمایت دولت از این امر پس از انقلاب، فرایندی را به صورت یک طرح ملی درآورد تا جایی که در برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار گردید (افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۸-۲۲).

برای تحقق چنین طرح‌هایی، مشارکت مردم اهمیتی اساسی دارد. زیرا نتایج پژوهش‌های مختلف ثابت کرده است که کشاورزان مسئولیت حفظ و نگهداری طرح‌هایی را بیشتر بر عهده می‌گیرند که با مشارکت آنها اجرا شده است. با توجه به این مهم، نقش مردم و روستاییانی که به‌عنوان اهداف توسعه مورد توجه قرار می‌گیرند، اهمیتی حیاتی دارد. در ضمن، تجربه به کرات ثابت کرده است که یکی از دلایل عدم تمایل کشاورزان به پذیرش نوآوری‌ها - از جمله طرح‌های یکپارچه‌سازی - فقط به عدم

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

آگاهی و بی‌سوادی آنان بر نمی‌گردد، بلکه حالت دستوری و از بالا به پایین بودن این طرح‌ها، مانع اصلی تمایل‌شان به مشارکت بوده است.

با توجه به این مهم، بررسی علل و عوامل (اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و غیره) بازدارنده یا مؤثر بر مشارکت کشاورزان در اجرای طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی به طور کامل با هدف افزایش میزان تولید و بهره‌وری، به‌عنوان ضرورت و اهمیت پژوهش تشخیص داده شد. بنابراین، برای حل و رفع این معضل با امید اجرای کامل طرح یکپارچه‌سازی اراضی در سال‌های آتی و نیل به توسعه روستایی منطقه تلاش کردیم. امید است این طرح به‌عنوان وسیله‌ای برای برنامه‌ریزی دوباره مجریان و کارگزاران بخش کشاورزی برای اجرای مجدد طرح‌ها در منطقه مورد مطالعه قرار گیرد.

### چارچوب نظری

مشارکت در حیات اجتماعی انسان، قدمتی به اندازه سرآغاز پیدایش انسان دارد و می‌توان خانواده را کانون پیدایش جنبش مشارکت تلقی کرد (طوسی، ۱۳۸۱: ۲۳). با این حال، شکل‌گیری مشارکت به موضوعاتی مانند دموکراسی، انتقاد از فرایندهای رشد و توسعه، آثار انقلاب سبز و مانند آن باز می‌گردد (دارابی، ۱۳۸۸: ۱۱۴). مشارکت با توجه به خاصیت مبهم و چندبعدی بودنش، می‌تواند تعاریفی گسترده، محدود، عام و خاص داشته باشد و به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظام ارزش‌ها و اعتقادات هر جامعه منوط است. با این حال، می‌توان پذیرفت که وجوه مشترکی در فرایند مشارکت در توسعه وجود دارد که می‌تواند پایه‌های اصلی به شمار آید. وجوه مذکور را می‌توان بدین شکل خلاصه کرد: مشارکت، شرکت آگاهانه و خودانگیخته (داوطلبانه) افراد در برنامه توسعه هر جامعه است (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۰۸-۱۰۷).

در تعریفی ساده، مشارکت مهیا کردن منابع مردمی محلی و حمایت از داده‌های درونی در داخل برنامه‌هایی برای ایجاد کارایی و تأثیرات مؤثر را شامل می‌شود (لاو<sup>۱</sup>، ۱۹۹۹: ۱۲). اوکلی<sup>۲</sup> (۱۹۹۹) برای

1 Lowe  
2 Oakley

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

تعریف مشارکت از سه مورد مشارکت به‌عنوان سهم داشتن، مشارکت به‌عنوان سازمان و مشارکت به‌عنوان توانمندسازی نام برده است (اوکلی و همکاران، ۱۹۹۹: ۸-۹).

### دیدگاه نوسازی و مشارکت

نظریه نوسازی که ملهم از نظریه‌های "تکامل‌گرایی" و "کارکردگرایی" است، بعد از جنگ جهانی دوم، در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ به‌عنوان رویکردی غالب در ادبیات علوم اجتماعی مطرح شده است. در دیدگاه فوق، نوسازی و توسعه فرایندی مرحله به مرحله دانسته می‌شود که جوامع در برهه‌های تاریخی، از هر یک از این مراحل می‌گذرند (سو، ۱۳۸۷: ۵۰-۴۹).

هر یک از علمای علوم اجتماعی بر یک جنبه از نوسازی تأکید دارند و بر طبق یک سنت جامعه‌شناختی، به تقسیم‌بندی دوگانه از جوامع، یعنی سنتی در مقابل جوامع مدرن پرداخته‌اند. در این بخش سعی می‌شود آراء برخی از متفکران مکتب نوسازی درباره انتقال از جامعه سنتی به مدرن، ویژگی‌های آن‌ها و نوع نگاه و توجه‌شان به مشارکت را با دیدی تلفیقی مورد تجزیه و تحلیل دهیم. به اعتقاد دانیل لرنر که با رویکردی روان‌شناختی - جامعه‌شناختی و در قالب الگوی نوسازی، به بررسی جوامع در حال گذار در منطقه خاورمیانه (ترکیه، لبنان، مصر، سوریه، ایران و اردن) پرداخته است، جامعه جدید، جامعه‌ای مشارکتی است و فرایند نوسازی، حرکت از جامعه سنتی به طرف جامعه مشارکت‌جو است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۷: ۲۰۶ - ۲۰۷) به عقیده لرنر (۱۹۵۸) سه ویژگی و خصوصیت، هسته مرکزی شخصیت نوسازی شده را تشکیل می‌دهد: همدلی، تحرک و مشارکت بالا (دیوب، ۱۳۸۶: ۴۰).

لرنر مدلی را ساخته و پرداخته کرده است که چهار مرحله را شامل می‌شود. این چهار مرحله در ارتباط متقابلند و بر حسب تقدم و تأخر زمانی به ترتیب عبارت‌اند از: شهرنشینی، سواد، مشارکت رسانه‌ای و مشارکت سیاسی-اجتماعی. مطابق با یافته‌های لرنر، فرد نوگرا که برخوردار از سواد، شهرنشینی، وسایل ارتباط جمعی و همدلی است، بالاترین میزان و درجه فکر و اندیشه نوگرایی را دارد و به عکس، فرد سنتی که فاقد هر یک از متغیرهای یادشده است، پایین‌ترین درجه فکر و اندیشه نوگرایی را دارد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۷: ۲۰۸).

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

راجرز از جمله نظریه‌پردازان توسعه و نوسازی است که با تأکید بر متغیرهای فردی و عناصر نظام‌های شخصیتی افراد، در قالب بحث خرده‌فرهنگ دهقانی به بررسی پویای‌های نوگرایی و مشارکت و عدم مشارکت در میان روستاییان پرداخته است. به نظر وی، فرایند قبول اندیشه نو که متضمن یادگیری آن اندیشه و تصمیم‌گیری درباره آن است، در پنج مرحله آگاهی، علاقه، ارزش‌یابی، آزمایش و قبول اندیشه نو عینیت می‌یابد (گلدتروپ، ۱۳۷۰: ۳۵۷-۳۵۳).

راجرز در تحلیل نهایی خود بر ویژگی‌های فردی، روانی و انگیزشی تأکید کرده است. به اعتقاد وی، به لحاظ روانی باید نوعی آمادگی در افراد برای پذیرش تغییرات جدید وجود داشته باشد که آن‌ها را تحت عنوان وجه‌نظرها مطرح کرده است. راجرز معتقد است عناصر خرده‌فرهنگ دهقانی، مانع نوآوری و پذیرش تغییرات در جوامع و به تعبیری مانع نوسازی، تجدد و مشارکت می‌شود که از مؤلفه‌های جامعه نو است (موسوی، ۱۳۸۴: ۳۰۷). به عقیده راجرز، عناصر فوق عبارت است از:

- عدم اعتماد متقابل در روابط شخصی، فقدان نوآوری، تقدیرگرایی، پایین بودن سطح آرزوها، عدم توانایی چشم‌پوشی از منافع آنی به خاطر منافع آتی، دیدگاه زمانی محدود، خانواده‌گرایی، وابستگی به قدرت دولت به دو صورت دشمنی با دولت و وابستگی به دولت، محلی‌گرایی و فقدان همدلی.

از میان متغیرهای فوق، سه متغیر که در میدان پژوهش مورد آزمون قرار گرفت، عبارت است از: تقدیرگرایی: به طور کلی به باورهایی اطلاق می‌شود که بر اساس آن‌ها، امور و رخدادها و رای اراده انسان و به وسیله نیروهای مافوق طبیعی تعیین می‌شود و انسان‌ها در شکل‌گیری آن‌ها نمی‌توانند نقش ایفا کنند (شکوری، ۱۳۹۰: ۴۳-۴۲).

فقدان نوآوری: جوامع سنتی در عکس‌العمل به ایده‌های تازه، فاقد نوآوری هستند. آن‌ها اغلب اعمالی را دنبال می‌کنند که اجدادشان رعایت می‌کردند و در بسیاری موارد، درباره شقوق دیگر، شناخت و آگاهی ندارند (ازکیا، ۱۳۸۷: ۵۸).

آینده‌گرایی: این ارزش بر معوق‌گذاردن نیازهای فوری به منظور کسب نفع بیشتر در آینده دلالت دارد که به نظر راجرز در میان دهقانان چندان مشاهده نمی‌گردد.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

### بیگانگی اجتماعی و مشارکت

مفهوم دیگر برای تبیین پدیده مشارکت و به‌عنوان مانعی بر سر راه آن، بیگانگی است که روانشناسان اجتماعی مکتب نوسازی (سیمن و لوین) مورد توجه قرار داده‌اند. از خودبیگانگی اجتماعی مفهومی روانشناختی-اجتماعی است و ریشه‌های آن به نظریه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک برمی‌گردد که به‌منظور تبیین انفصال، کناره‌گیری و عدم تمایل به مشارکت اجتماعی-سیاسی یا صورت آسیب‌شناختی مشارکت اجتماعی به‌کار می‌رود و اشکال مختلفی از جمله انفصال اجتماعی-سیاسی، احساس بی‌معنایی، بیگانگی اجتماعی و بی‌قدرتی دارد (شکوری، ۱۳۹۰: ۴۲-۴۱).

سیمن معتقد است ساختار بوروکراسی جامعه مدرن شرایطی را ایجاد کرده است که در آن انسان‌ها از یک سو نمی‌توانند عواقب و نتایج اعمال خود را کنترل کنند و از سوی دیگر کنترل جامعه و نظام پاداش جامعه به گونه‌ای است که فرد بین رفتار خود و پاداش حاصل از جامعه نمی‌تواند ارتباطی برقرار کند (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵: ۹۷) در چنین شرایطی، احساس انفصال و بیگانگی بر فرد مستولی می‌شود و او را به کنشی منفصل و ناسازگار در قبال جامعه سوق می‌دهد. در نمونه‌شناسی سیمن پنج نوع احساس و رفتار بیگانگی قابل بررسی است و احساس بی‌قدرتی، بی‌معنایی، بی‌هنجاری، انزوای اجتماعی، از خودبیگانگی و تنفر از خویشان را شامل می‌شود (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۵۷).

### دیدگاه توسعه مشارکتی

ساموئل موشی معتقد است مشارکت توده‌ها در طی دهه گذشته، به دلیل پذیرش دو راهبرد "خودکفایی" و "نیازهای اساسی" وجهه بیشتری یافته است. به اعتقاد وی، در زمینه مشارکت مردمی بیشتر شاهد شکست‌ها هستیم تا موفقیت‌ها. بسیاری از این شکست‌ها از فقدان تلاش مستمر و جدی مسئولان امور ناشی می‌شود، زیرا مشارکت اغلب وسیله‌ای بی‌خطر برای مشروعیت بخشیدن به سیاست‌ها و دستورات قدرت‌های مرکزی یا ابزاری برای استفاده از نیروی کار و سایر کمک‌های مردمی به صورت فعالیت‌های خودیاری به شمار می‌رود. همچنین در مواردی دیگر مشاهده شده است که مسئولان با پی بردن به ارزش‌ها، مشارکت نهادهایی را در سطوح مختلف به منظور تسهیل مشارکت

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

مردمی ایجاد کرده‌اند، اما به شرایط ضروری برای تداوم مشارکت عموم واقف نبوده‌اند (گائوتری و همکاران، ۱۳۷۹: ۱۵۰-۱۴۹)..

به نظر موشی برای بسط مشارکت در آغاز ضرورت دارد روحیه دموکراسی نهادی شود. پیش‌شرط‌های نهادی شدن مشارکت که باید به طور یکسان در دسترس مسئولان و نیز توده‌ها باشد (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۹۱) عبارت است از:

الف. ایدئولوژی مشارکتی (بعد هنجاری): مشارکت مردمی فقط با تأسیس نهادهای مشارکتی شکل نمی‌گیرد، بلکه نیازمند ایدئولوژی مشارکتی نیز است.

ب. نهادهای مشارکتی (بعد سازمانی): ایجاد نهادها، شرط دوم برای تضمین مشارکت است. نهادهایی که وظیفه نامتمرکز کردن قدرت و هدایت آن به سطوح مختلف پایین جامعه را دارند (همان: ۹۲-۹۱). سازمان‌های اجتماعی مانند شهرداری‌ها، انجمن‌ها، شوراهای، و تعاونی‌های روستایی از جمله نهادهایی هستند که مشارکت را تسهیل می‌کنند. برای افزایش کارایی سازمان‌های محلی، باید اداره آن‌ها را به مردم سپرد و نقش کارشناسان را تا حد مشاوره محدود کرد (گائوتری و همکاران، ۱۳۷۹: ۱۵۴).

ج. اطلاعات کافی و مناسب: اگر نظامی برای اطلاع‌رسانی وجود نداشته باشد، ایدئولوژی مشارکتی یا نهادهای مشارکتی قادر به هیچ کاری نخواهند بود. موشی اطلاعات را به سه دسته اطلاعات ایدئولوژیک (آگاهی‌های مربوط به تدابیر سیاسی دولت و توضیحات مربوط به هدف نهایی از تغییرات پیشنهادی)، اطلاعات فنی (مهارت‌ها و دانش‌های جدید که مأموران عمومی به روستاییان منتقل می‌کنند) و اطلاعات عملیاتی (همه آگاهی‌ها درباره شیوه و زمان اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها، نظارت مداوم برنامه‌ها، اطلاعات بازگشتی از روستا به ادارات عمومی و برعکس) تقسیم کرده است (گائوتری و همکاران، ۱۳۷۹: ۱۵۶).

د. منافع فنی و مادی مناسب: برای کارایی نهادهای تضمین مشارکت، کمبود منابع مالی و انسانی که بتوان آن‌ها را در اختیار رده‌های پایین گذارد، از جمله موانع تمرکززدایی محسوب می‌شود. اگر مردم به امکانات مالی و اختیارات لازم برای اجرای طرح‌های خاص خود دسترسی نداشته باشند، مشارکت جای خود را به بی‌علاقگی خواهد داد.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

### متغیر وابسته: یکپارچه‌سازی اراضی

ادبیات یکپارچه‌سازی اراضی<sup>۱</sup> زراعی نشان می‌دهد که یکی از موانع توسعه روستایی و گذر از مرحله‌ای به مرحله دیگر، پراکندگی اراضی زراعی است. منظور از پراکندگی اراضی، وضعیتی است که در آن اراضی متعلق به هر زارع در محدوده یک مزرعه در نواحی مختلف پراکنده است، به طوری که فاصله قطعات از یکدیگر دور است (وٹوقی و فرجی، ۱۳۸۳: ۱۶) این پراکندگی در جهان به دو شکل وجود دارد:

۱. پراکندگی اراضی بین افراد و بهره‌برداران مختلف که با مرزهای مصنوعی یا طبیعی، مانع استفاده عقلایی و بهینه از زمین می‌شود. این امر در مالکیت‌های کوچک، موجب پیدایش مشکلات فراوان شده است و می‌شود.

۲. پراکندگی اراضی در یک بهره‌برداری خاص؛ بدین صورت که کل زمین زراعی هر خانوار به قطعات کوچکی تقسیم می‌شود و اغلب این قطعات در فواصل دور از هم قرار می‌گیرد. این شکل از پراکندگی، تشدیدکننده شکل اول است (افتخاری، ۱۳۷۴: ۲۵).

با عنایت به دو شکل فوق، پراکندگی شدید اراضی زراعی<sup>۲</sup> مسائل و مشکلات زیادی را پدید می‌آورد. به طوری که استفاده بهینه از منابع آب و خاک را با مشکل روبرو می‌کند؛ به ویژه در مناطقی که به لحاظ شرایط اقلیمی، آب از منابع استراتژیک محسوب می‌شود. علاوه بر ایجاد اشکال در بهره‌برداری فنی و صحیح از آب و خاک، نهاده‌ها و غیره باعث اتلاف زمان، کاهش بازدهی نیروی کار خانوار، جلوگیری از کاربرد مطلوب ماشین‌آلات و نهاده‌ها، اتلاف اراضی به دلیل مرزبندی‌های مختلف و افزایش هزینه‌های مربوط به مراحل مختلف تولید می‌شود.

طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی صرفاً بار تخصیص قطعات پراکنده را شامل نمی‌شود، بلکه به عنوان ابزار مهم توسعه نواحی روستایی نیز به شمار می‌رود و بدین دلیل است که این طرح‌ها در چارچوب توسعه یکپارچه زیربنایی، محیطی و چشم‌اندازهای روستایی اجرا می‌شود (افتخاری، ۱۳۷۷: ۱۳۱).

1 land consolidation

2 Excessive Fragmentation



## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

تاریخچه یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی در ایران نشان می‌دهد که این طرح به صورت سنتی به اواسط دهه ۱۳۴۰ و به اراضی استان مازندران برمی‌گردد که در قسمتی‌هایی از اراضی شالیزاری شهرستان‌های آمل، بابل، قائم‌شهر و ساری انجام شد (آشکار آهنگر کلایی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳۶). ولی روش‌های نوین یکپارچه‌سازی اراضی و همراه با آن، تجهیز و نوسازی اراضی سنتی و مدرن و اولویت دادن به تأمین نهاده‌ها و اعطای اعتبارات و سرمایه‌گذاری زیربنایی در واحدهای بزرگ کشاورزی در برنامه اول توسعه (۱۳۷۲-۱۳۶۸) مورد توجه قرار گرفت (شکوری، ۱۳۹۰: ۲۲۶).

امروزه در بسیاری از کشورهای آسیایی، میانگین اندازه زمین‌های زراعی از ۱ تا ۲ هکتار در نوسان است که این مقدار کمتر از میانگین جهانی یعنی ۳/۷ هکتار برای هر فرد است (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۷: ۲۷۰).

به موجب آمارگیری سال ۱۳۷۰ در ایران، اندازه واحدهای بهره‌برداری ۳۳/۴ درصد از دهقانان تا ۲ هکتار، میزان اراضی تحت تصرف ۲۶ درصد از دهقانان، بین ۲ تا ۵ هکتار و ۱۱/۷ درصد از دهقانان بین ۵ تا ۱۰ هکتار و بالاخره ۲۱/۵ درصد از دهقانان بیشتر از ۱۰ هکتار (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۶: ۱۸۵) - که این درصد در سال ۱۳۵۴ و بعد از اجرای اصلاحات ارضی ۱۷ درصد بوده است (لهسایی‌زاده، ۱۳۸۷: ۹۴) - بوده است. همچنین بر اساس نتایج سرشماری کشاورزی سال ۱۳۸۲، از میان ۳ میلیون و ۴۷۳ هزار و ۳۸۳ بهره‌برداری کشاورزی کشور، ۳ میلیون و ۱۱ هزار و ۴۷۳ بهره‌بردار یا ۸۶/۷ درصد کل بهره‌برداران کشاورزان هستند که روی زمین‌های ۱۰ هکتار و کمتر به تولید کشاورزی می‌پردازند (بهروان، ۱۳۹۰: ۸۷) آمارهای فوق، از یک سو روند رو به رشد کوچک‌تر شدن اراضی کشاورزی و قطعه‌قطعه‌تر شدن آن‌ها را در کشور و از سوی دیگر، کوچک‌تر شدن و پراکندگی واحدهای زراعی و ایجاد معایب و موانع بسیار جدی برای تحقق توسعه روستایی به معنای عام و توسعه کشاورزی در معنای خاص در کشور را آشکار می‌کند.

از دید و. اس. من<sup>۱</sup> یکپارچه‌سازی «فرایندی از توسعه روستایی است که موجب اصلاح زمین، جلوگیری از فرسایش خاک و اصلاح شبکه‌های آبیاری از طریق ادغام اراضی پراکنده می‌شود» (وی. اس. من، ۱۹۵۹: ۷).

1 W.S.Mann

سان توش کومار اگرآوال<sup>۱</sup> «آن را فرایندی از توسعه یکپارچه روستایی می‌دانند که علاوه بر آرایش مجدد اراضی و بازسازی شبکه‌های ارتباطی، زهکشی سکونتگاه‌های روستایی به شیوه بهره‌برداری فشرده و ساخت زراعی را شکل می‌بخشد» (آگرآوال، ۱۹۹۶: ۷).

مروری بر سیر تاریخی نظریه‌ها، مؤید این نکته است که فرایند یکپارچه‌سازی اراضی، مجموعه‌ای از عواملی است که در کلیتی تمام‌گرایانه و نظام‌مند، متغیرهای متنوعی اعم از اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و فنی را در خود به همراه دارد و این امر ناظر بر این حقیقت است که یکپارچه‌سازی اراضی، فقط یک اصلاح فنی برای ساختار مجدد مالکیت زمین از طریق یکپارچه‌سازی کامل در سطح خانوار، تحدید قطعات پراکنده، و یکپارچگی ناقص از طریق تحدید کرت‌ها یا حتی ادغام اراضی نیست.

رابطه نظریه‌های مورد استفاده و متغیرهای مورد سنجش در جدول زیر ملاحظه می‌شود:

جدول (۱): رابطه نظریه‌های مورد استفاده و متغیرهای مورد سنجش

متغیر مورد سنجش	مکتب	مفهوم	نظریه پرداز
میزان تقدیرگرا بودن کشاورزان	نوسازی	تقدیرگرایی	راجرز
میزان آینده‌گرا بودن کشاورزان	نوسازی	آینده‌گرایی	راجرز
میزان نوگرا بودن کشاورزان	نوسازی	نوگرایی	لرنر- راجرز
بی‌قدرتی- نارضایتی- انزوا	نوسازی- روانشناسی اجتماعی	احساس بیگانگی	سیمن- لوین
اطلاع‌رسانی مسئولان درباره طرح‌های یکپارچه‌سازی	توسعه مشارکتی	اطلاع‌رسانی (آگاهی)	ساموئل موشی

### فرضیه‌های پژوهش

در این بخش، با استفاده از چارچوب نظری پژوهش، نوع و جهت تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته یعنی تمایل کشاورزان به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی را نشان می‌دهیم: به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل سن کشاورزان و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

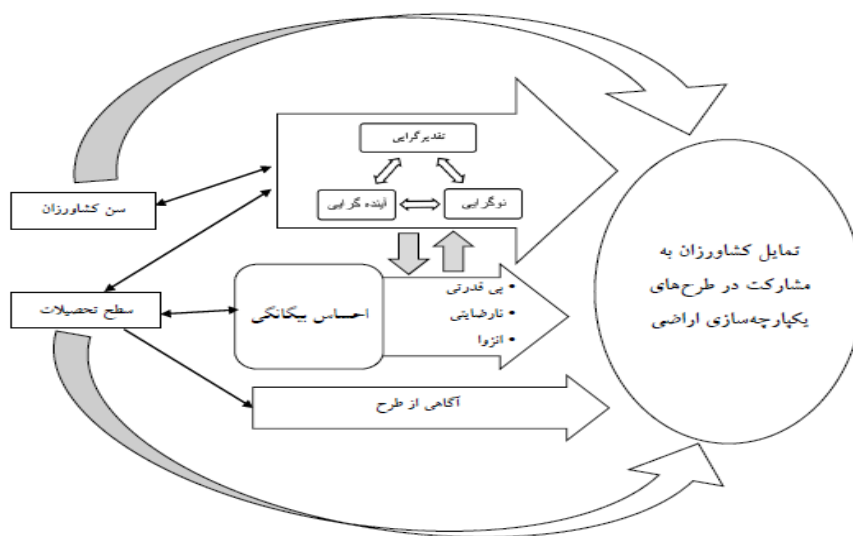
2 Santosh, Kumar Agarwal

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

۱. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل تحصیلات کشاورزان و متغیر وابسته تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.
۲. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل اطلاع‌رسانی (آگاهی از طرح) و متغیر وابسته تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.
۳. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل میزان نوگرایی و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.
۴. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل میزان آینده‌گرایی و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.
۵. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل میزان تقدیرگرایی و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.
۶. به نظر می‌رسد بین متغیر مستقل احساس بیگانگی کشاورزان و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

بر همین اساس، مدل نظری پژوهش به صورت زیر است:

شکل (۱): مدل نظری پژوهش منبع: چارچوب نظری پژوهش



## روش پژوهش

دسته‌بندی‌های مختلفی از پژوهش بر مبنای شیوه گردآوری داده‌ها وجود دارد. مطابق یک تقسیم‌بندی، می‌توان گفت روش پژوهش حاضر، پیمایشی<sup>۱</sup> است. در هر پژوهش خاصی می‌توان مجموعه‌ای از روش‌ها را به کار برد (دواس، ۱۳۸۷: ۱۵). در بررسی حاضر، برای جمع‌آوری داده‌های کمی، از ابزار پرسشنامه استفاده شده است.

اصطلاح "جامعه" در آمار به معنای متداول این اصطلاح در زبان معمولی نیست؛ بلکه فقط به معنی مجموعه کاملی از عناصر و خصوصیات آنهاست که از روی نمونه درباره آنها نتیجه‌گیری می‌شود (مولر و همکاران، ۱۳۸۷: ۳۹۸).

در پژوهش حاضر، هدف غایی، تبیین عوامل مؤثر بر مشارکت همه کشاورزان در کشور (جامعه آماری هدف) است، منتها ضرورت‌های عملی ایجاب کرده که نمونه‌گیری را به کشاورزانی در شهرستان بوکان محدود کنیم که زمین‌هایشان مشمول اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی بوده است. بدین ترتیب، کشاورزان روستاهای ملالر، عبدالله تپسی و قلعه رسول سیت، جامعه آماری نمونه‌گیری را تشکیل می‌دهد و واحد اصلی تحلیل نیز فرد (کشاورزان) است.

شیوه‌های نمونه‌گیری درباره مسائل مورد بررسی، متفاوت است و برای هر مسئله در هر شرایط مکانی و زمانی خاص، باید از شیوه نمونه‌گیری خاصی استفاده شود که عموماً از قبل به طور دقیق پیش‌بینی‌پذیر نیست (رفیع‌پور، ۱۳۸۶: ۳۸۴).

بر اساس آمار مدیریت جهاد کشاورزی و درگاه ملی آمار ایران، روستاهای مورد بررسی ۲۴۱ بهره‌بردار (کشاورز) دارد. در پژوهش حاضر، به دلیل اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی در سه روستای شهرستان، نیازی به نمونه‌گیری کلی از میان روستاهای شهرستان نبوده و در واقع جامعه آماری، به سه روستای فوق محدود است. برای انتخاب نمونه از جامعه آماری پژوهش که ۲۴۱ بهره‌بردار (به عنوان واحد تحلیل پژوهش) را در سه روستای منتخب شامل می‌شد، از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده گردید. بنابراین، به هر یک از افراد یا واحدهای جامعه، شانس برابر و مساوی برای انتخاب شدن داده شد. البته با توجه به اجرای ناقص طرح در روستاهای فوق و دیدی که

1 survey

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

مردم روستاها به مأموران دولتی مرتبط با امور روستا داشتند، میزان پاسخگویی و تمایل به پر کردن پرسشنامه بسیار کم بود. بنابراین، برای اعتبار بیشتر یافته‌های پژوهش و دستیابی به اطلاعات بیشتر، اقدام به کل‌شماری گردید و با بهره‌برداری مصاحبه شد که بر اساس اطلاعات آگاهان محلی و دفتر شورا و دهیاری، نماینده کل روستا باشند. دسته فوق، همه گروه‌ها و دسته‌بندی‌ها از جمله فقیر، ثروتمند، جوان، پیر، تحصیل کرده، مجرد و متأهل، افراد حاشیه‌ای، اعضای گروه‌ها و غیره را شامل می‌شد که در سه روستای نمونه وجود داشتند. در این حالت از سه روستای منتخب، ۱۲۰ بهره‌بردار به مصاحبه و پر کردن پرسشنامه راضی بودند.

### سیمای جامعه مورد بررسی

شهرستان بوکان واقع در جنوب استان آذربایجان غربی با پهنه‌ای حدود ۸ کیلومتر مربع در مسیر راه میاندوآب - سقز قرار دارد (سایت فرمانداری شهرستان بوکان، ۱۳۹۰). جمعیت شهرستان بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، ۲۲۴۶۲۸ نفر است که از این تعداد، ۱۷۱۷۷۳ نفر شهری و ۵۲۸۵۵ نفر روستایی هستند. شهرستان فوق، ۱۹۷ روستا دارد که از این تعداد، ۱۹۲ روستا دارای سکنه و ۵ روستا خالی از سکنه است. بر اساس آمار مرکز جهاد کشاورزی شهرستان بوکان، مشخصات سه روستای یادشده، در جدول زیر بیان شده است.

جدول (۲): مشخصات روستاهای مورد بررسی

روستا	جمعیت	خانوار	مرد	زن	مساحت زمین‌ها (هکتار)	دیم	آبی	تعداد بهره‌بردار	تعداد قطعات
ملالر	۴۸۵	۱۰۰	۲۴۵	۲۴۰	۷۵۰	۱۰۰	۶۵۰	۹۸	۲۱۹
عبدالله تپسی	۲۳۰	۳۵	۱۱۱	۱۱۹	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۷	۸۵
قلعه رسول سیت	۵۱۴	۱۰۲	۲۵۹	۲۵۵	۳۷۵	۴۵	۳۳۰	۱۱۶	۱۹۹
جمع	۱۲۲۹	۲۳۷	۶۱۵	۶۱۴	۱۳۷۵	۲۴۵	۱۱۳۰	۲۴۱	۵۰۳

منبع: اداره جهاد کشاورزی شهرستان بوکان و شهر سیمینه، ۱۳۹۰.

### اعتبار و پایایی

اعتبار و پایایی متغیرهای وابسته و مستقل پژوهش از طرق زیر حاصل گردید:

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: jrd@ut.ac.ir

۱- سنجش متغیرهای مستقل تقدیرگرایی، آینده‌گرایی، نوگرایی، میزان اطلاع‌رسانی توسط دولت و رسانه‌ها (آگاه کردن مردم) و متغیر وابسته تمایل به مشارکت در طرح‌ها، از طریق گویه‌های استانداردیزه تعیین گردیده که قبلاً پژوهشگران داخلی از جمله ازکیا، غفاری، محسنی تبریزی، رفیع پور، کوثری و غیره برای تشخیص مفاهیم مشابه در پژوهش‌هایشان مورد استفاده قرار داده بودند. این گویه‌ها به صورت طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تدوین گردید و پاسخگویان با علامت زدن در مقابل هر یک از گزینه‌های کاملاً مخالفم (خیلی کم)، مخالفم (کم)، نظری ندارم، موافقم (زیاد) و کاملاً موافقم (خیلی زیاد) میزان موافقت و مخالفت خود را با گویه مورد نظر ابراز می‌کردند. برای دستیابی به اطلاعات فوق‌از پرسشنامه‌ای استفاده گردید که حاوی دو دسته پرسش به شرح زیر بود:

- پرسش‌هایی که منحصرأ به مشخصات فردی مالکان مربوط بود و

- پرسش‌هایی که به طور عمومی، متغیرهای مورد بحث پژوهش را مورد بررسی قرار می‌داد.

به منظور اطمینان از روایی و اعتبار پرسشنامه، گویه‌ها و طیف‌های موجود در پرسشنامه، به وسیله جمعیت معدودی از کشاورزان (۳۰ کشاورز) که بیشترین شباهت را با جمعیت نمونه نهایی داشتند، مورد آزمون مقدماتی<sup>۱</sup> قرار گرفت و با روایی بالا و قابل قبول (۰/۸۷۰) تأیید گردید.

#### یافته‌های پژوهش

##### - یافته‌های توصیفی

در بخش یافته‌های توصیفی، ویژگی‌های فردی پاسخگویان مانند سن، جنس، وضعیت تأهل و سایر موارد و سپس توزیع نسبی پاسخگویان در جواب‌های داده شده به گویه‌های مختلف پژوهش، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

- از مجموع ۱۲۰ پاسخگو، ۴۴ نفر ساکن ملالر، ۵۰ نفر ساکن قلعه‌رسول سیت و ۲۶ نفر ساکن روستای عبدالله‌تپسی بوده‌اند. از این تعداد، ۲۷ نفر مجرد و ۹۳ نفر متأهل، میانگین دارایی‌ها حدوداً ۱۶۲ میلیون، میانگین تعداد افراد تحت تکفل و شاغل در خانواده به ترتیب ۳.۷ و ۱.۶۵ نفر، سطح

1 PRE- TEST

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

### تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

تحصیلات ۷۷ نفر راهنمایی و بالاتر و ۴۳ نفر، ابتدایی و بی‌سواد و میانگین سنی مجموع پاسخگویان، ۵۳. ۴۱ سال بوده است.

نتایج توصیفی متغیر وابسته نیز نشان داد که بیشتر پاسخگویان (۶۶/۹ درصد) متمایل به یکپارچه‌کردن زمین‌هایشان بودند و فقط ۸ نفر (۶.۷ درصد) از آنها با یکپارچه‌کردن زمین‌هایشان مخالف بودند.

یافته‌های توصیفی متغیرهای مستقل نیز مورد بررسی قرار گرفت که پس از جمع کردن گویه‌های مربوط به هر متغیر، نتایج زیر به دست آمد:

- میزان تقدیرگرایی بیشتر پاسخگویان در حد کم و بسیار کم (۳.۶۷ درصد) و میزان نوگرایی و آینده‌گرایی پاسخگویان در حد زیادی برآورد شد. به اعتقاد پاسخگویان، میزان اطلاع‌رسانی رسانه‌ها و سازمان‌های زیربند در حد بسیار کمی بوده است، به طوری که ۸۶ نفر از مجموع ۱۲۰ نفر معتقد بودند که میزان اطلاع‌رسانی در حد کم و بسیار کمی بوده است.

نتایج توصیفی گویه‌های احساس بیگانگی نشان داد که میزان احساس بی‌قدرتی، انزوا در بین پاسخگویان بسیار کم، ولی احساس نارضایتی نسبت به انزوا و بی‌قدرتی زیادتر است؛ ولی در کل میزان نارضایتی بیشتر پاسخگویان متوسط بوده است.

### - یافته‌های استنباطی و آزمون فرضیات

در بخش حاضر سعی شده است با استفاده از آزمون‌های آماری مناسب، روابط بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته بررسی شود. در واقع، در این مرحله فرضیه‌های پژوهش با توجه به میزان روابط به دست آمده و میزان معناداری آن‌ها، رد یا تأیید خواهد شد. در نهایت، با استفاده از رگرسیون چندمتغیره و کنترل اثر تک‌تک متغیرها، به میزان اثرگذاری هر یک از متغیرهای مورد بررسی دست خواهیم یافت. همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، سطح معناداری همه متغیرهای مستقل - جز تقدیرگرایی و آینده‌گرایی - با متغیر وابسته زیر ۰/۰۰۵ است که بیانگر تأیید فرضیه‌ها است. در زیر هر کدام از فرضیه‌ها به طور جداگانه مورد بررسی و توضیح قرار خواهد گرفت:

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

جدول (۳): همبستگی پیرسون متغیرهای مستقل با متغیر تمایل به مشارکت در طرح

سطح تحصیلات	سن	بیگانگی	آگاهی از طرح	نوگرایی	آینده‌گرایی	تقدیرگرایی	تمایل به مشارکت
مشارکت	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۱۸	۱۱۸	۱۱۸	۱۱۸	۱۱۸	۱۱۸
تقدیرگرایی	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶
آینده‌گرایی	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷
نوگرایی	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۱۹	۱۱۹	۱۱۹	۱۱۹	۱۱۹	۱۱۹
آگاهی از طرح	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷	۱۱۷
احساس بیگانگی	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶
سن	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰
سطح تحصیلات	همبستگی پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۲۰

- بین سن کشاورزان و تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد. برای سنجش این فرضیه از آزمون پیرسون استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول فوق، بیانگر این است که بین میزان تمایل به مشارکت در بین پاسخگویان بر حسب سن تفاوت معنی‌دار و معکوسی

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir



## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

وجود دارد و با افزایش سن کشاورزان، میزان تمایل به مشارکت کاهش می‌یابد. بنابراین، فرضیه ما مبتنی بر وجود رابطه بین سن و میزان تمایل به مشارکت تأیید می‌شود.

- بین متغیر مستقل تحصیلات کشاورزان و متغیر وابسته تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد.

با توجه به جدول زیر می‌توان گفت که با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده ( $\text{Sig} < 0/05$ ) سطح تحصیلات کشاورزان در میزان مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی، تفاوت معناداری دارد. رابطه گویای این مطلب است که بین سطح تحصیلات کشاورزان و میزان تمایل آنان به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی، رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار است و با افزایش سطح تحصیلات کشاورزان، تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی نیز بیشتر می‌شود. همچنین آزمون LSD نشان داد که در میان گروه‌های زیر، تفاوت میانگین معنی‌دار و منفی است و بین سایر گروه‌ها تفاوت معنی‌داری مشاهده نشده است: بین کشاورزانی که بی‌سوادند با کشاورزانی که سواد دبیرستان و دیپلم، کاردانی و کارشناسی، فوق و بالاتر دارند. کشاورزان بی‌سواد نسبت به افراد باسواد تمایل کمتری برای مشارکت داشته‌اند.

جدول (۴): رابطه تمایل به یکپارچه‌سازی اراضی با سطح تحصیلات

متغیر وابسته	سطح تحصیلات	فراوانی	تفاوت میانگین	معنی‌داری تفاوت میانگین‌ها	مقدار f	سطح معنی‌داری
تمایل به یکپارچه‌سازی اراضی بی‌سواد	سواد قرآنی	۳	-۲/۴۸	۰/۵۷۶	۱ / ۹۸۹	. / ۰۴۵
	ابتدایی	۲۰	-۲/۴۰	۰/۲۹۰		
	راهنمایی	۱۹	-۴/۸۳	۰/۰۳۷		
	دبیرستان و دیپلم	۳۷	-۴/۷۶	۰/۰۱۹		
	کاردانی و کارشناسی	۱۹	-۶/۱۵	۰/۰۰۹		
	فوق و بالاتر	۲	-۱۱/۶۵	۰/۰۳۰		

- بین میزان تقدیرگرایی و تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد. برای سنجش این فرضیه از آزمون پیرسون استفاده شده است. همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، نتایج این آزمون نشان می‌دهد که بین تقدیرگرایی و میزان تمایل به مشارکت، رابطه معناداری وجود ندارد ( $\text{Sig} < 0/05$ ).

- بین میزان نوگرایی و تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد. بر اساس نتایج آزمون پیرسون این فرضیه، بین نوگرایی کشاورزان و تمایل آنان به مشارکت، رابطه معنادار و مثبت و با شدت متوسط وجود دارد. به طوری که هر چه میزان نوگرایی در بین کشاورزان افزایش یابد، میزان تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی بیشتر می‌شود.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

- بین میزان آینده‌گرایی و تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد. برای سنجش این فرضیه نیز از آزمون پیرسون استفاده شده است. نتایج این آزمون بیانگر نبود رابطه معنادار بین آینده‌گرایی و میزان تمایل به مشارکت است ( $\text{Sig} < 0/05$ ).

- بین متغیر مستقل آگاهی کشاورزان از طرح و تمایل یا عدم تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد.

نتایج آزمون پیرسون نشان داد که بین میزان آگاهی کشاورزان از طرح و تمایل آنان به مشارکت رابطه معنادار و مثبت و با شدت متوسط وجود دارد. به طوری که هر چه میزان آگاهی کشاورزان از طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی افزایش یابد، میزان تمایل به مشارکت در طرح بیشتر می‌شود.

- بین متغیر مستقل احساس بیگانگی کشاورزان و تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی رابطه وجود دارد.

برای سنجش این فرضیه، ابتدا سه گویه احساس بی‌قدرتی، احساس انزوا و نارضایتی با یکدیگر جمع و تحت عنوان گویه احساس بیگانگی اجتماعی آورده شد. سپس از آزمون پیرسون برای سنجش رابطه با تمایل به مشارکت استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر بیان شده است. نتایج آزمون پیرسون برای این فرضیه گویای این مطلب است که بین احساس بیگانگی اجتماعی و تمایل به مشارکت، رابطه معنادار و معکوس و با شدت متوسط وجود دارد. به عبارت دیگر، هر چه میزان احساس بیگانگی اجتماعی کاهش یابد، میزان تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی بیشتر است.

جدول (۵): متغیرهای تحقیق

متغیر	متغیر	فراوانی	ضریب پیرسون	جهت رابطه	سطح معنی‌داری
متغیر وابسته	تمایل به مشارکت	۱۱۸	-۰/۴۶۰	منفی	۰/۰۰۰
متغیر مستقل	بیگانگی اجتماعی	۱۱۵			
متغیر وابسته	تمایل به مشارکت	۱۱۸	-۰/۲۹۳	منفی	۰/۰۰۱
متغیر مستقل	بی‌قدرتی	۱۱۸			
متغیر وابسته	تمایل به مشارکت	۱۱۸	-۰/۴۲۲	منفی	۰/۰۰۰
متغیر مستقل	انزوا	۱۱۶			
متغیر وابسته	تمایل به مشارکت	۱۱۸	-۰/۳۴۳	منفی	۰/۰۰۰
متغیر مستقل	نارضایتی	۱۱۷			

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

در نهایت و در آخرین جدول پژوهش، برای تبیین اثر تک تک متغیرها بر متغیر مستقل، همه متغیرهای مستقل مورد بررسی، از طریق آزمون رگرسیون چندمتغیره آزمون گردید تا شدت اثر هر کدام از آن‌ها به صورت تکی و کلی نیز مشخص شود.

در آزمون فرضیه‌ها، پس از انجام آزمون پیرسون برای متغیر سن، رابطه معنادار و منفی بود و بیان گردید که با افزایش سن، تمایل کشاورزان به مشارکت کاهش می‌یابد. اما پس از گرفتن مدل رگرسیونی، در مدل اول رگرسیون که اثر سایر متغیرهای مستقل بر وابسته کنترل شد و فقط متغیر سن کشاورزان، وارد معادله گردید، اثر این متغیر بر میزان تمایل به مشارکت معنادار نبود. این بدان معناست که متغیرهای دیگری در معنادار بودن رابطه بین سن و مشارکت دخیل بوده است. در مدل دوم رگرسیونی، متغیر سطح تحصیلات به عنوان متغیری که می‌تواند بر میزان مشارکت کشاورزان اثر مثبتی داشته باشد و در مباحث نظری نیز اثر آن تأیید شده، مورد بررسی قرار گرفته است. در مدل دوم که اثر تحصیلات را نشان می‌دهد، این نکته تأیید گردید و رابطه مثبت و معنادار بود که نشان می‌دهد میزان مشارکت کشاورزان با افزایش سطح تحصیلات آنها افزایش یافته است. ضریب بتای به دست آمده نیز نسبت به سایر متغیرها نسبتاً بالاتر است (۰/۴۱۶). این مدل که دو متغیر سن و تحصیلات را شامل می‌شود، حدود ۱۲/۱ درصد از تغییرات میزان تمایل به مشارکت را تبیین می‌کند ( $R^2 = 0/121$ ).

در مدل سوم، متغیر سطح آگاهی کشاورزان از طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی و تأثیر آن بر مشارکت‌شان در طرح‌ها بررسی شده است. بر اساس یافته‌های حاصل، رابطه مثبت و معنادار است و با افزایش آگاهی، مشارکت نیز افزایش می‌یابد. ضریب بتای آگاهی برابر با ۰/۴۰۵ است و ۱۲/۱ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند.

در مدل چهارم و پنجم رگرسیونی، متغیرهای تقدیرگرایی و آینده‌گرایی وارد شده است. نتایج جدول نشان می‌دهد که رابطه برای این متغیرها معنادار نبوده است، ولی برای کل مدل که اثر پنج متغیر را با هم نشان می‌دهد، معنی‌دار است که این معناداری ناشی از سایر متغیرها (تحصیلات، آگاهی) است. مقدار آر اسکویئر (۰/۲۷۱ و ۰/۲۷۶) نیز نشان می‌دهد که مدل حدود ۲۷/۶ درصد از کل تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند. پس از وارد شدن متغیر نوگرایی در مدل ششم آزمون رگرسیون، رابطه برای این متغیر معنادار و مثبت است و با افزایش میزان نوگرایی کشاورزان، تمایل‌شان به مشارکت در طرح‌ها افزایش یافته است. ضریب بتای نوگرایی ۰/۲۷۷ و مقدار آر اسکویئر آن که میزان تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند، برابر با ۰/۳۳۷ بوده است. در نهایت، در مدل آخر (هفتم) پژوهش که متغیر بیگانگی به سه معنای بی‌قدرتی، انزوا

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

و نارضایتی بررسی شده است، مقدار معناداری آن نشان می‌دهد که رابطه معنادار و منفی است و با افزایش احساس بیگانگی کشاورزان، تمایل شان برای مشارکت در طرح‌ها کاهش می‌یابد. ضریب بتای آن برابر با ۰/۳۷۲- است و در نهایت، کل این مدل - همه متغیرهای مستقل - ۴۴/۵ درصد از کل واریانس متغیر تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی را تبیین می‌کند.

جدول (۶): اثرگذاری متغیرهای و مستقل بر میزان تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی

متغیرها	مدل ۱		مدل ۲		مدل ۳		مدل ۴		مدل ۵		مدل ۶		مدل ۷	
	Sig.	بتا	Sig.	بتا	Sig.	بتا	Sig.	بتا	Sig.	بتا	Sig.	بتا	Sig.	بتا
سن	۰/۳۰۴	-۰/۱۰۰	۰/۲۰۰	۰/۱۴۹	۰/۸۷۶	۰/۰۱۷	۰/۸۹۰	۰/۰۱۵	۰/۸۲۹	۰/۰۲۴	۰/۸۲۳	۰/۰۲۴	۰/۵۲۷	۰/۰۶۳
سطح تحصیلات	۰/۴۱۶	۰/۰۰۰	۰/۲۸۱	۰/۰۱۲	۰/۲۸۵	۰/۰۱۵	۰/۳۰۸	۰/۰۱۱	۰/۲۳۵	۰/۰۴۶	۰/۱۸۸	۰/۰۸۴	۰/۰۸۴	۰/۱۸۸
آگاهی از طرح	۰/۴۰۵	۰/۰۰۰	۰/۴۰۵	۰/۰۰۰	۰/۴۰۵	۰/۰۰۰	۰/۴۰۱	۰/۰۰۰	۰/۳۷۳	۰/۰۰۰	۰/۳۴۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۳۴۴
تقدیرگرایی	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	۰/۰۱۱	۰/۰۱۲	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳
آینده‌گرایی	۰/۰۸۹	-۰/۰۸۹	۰/۳۹۱	-۰/۱۵۱	۰/۱۳۸	-۰/۱۳۸	۰/۱۳۸	-۰/۱۵۱	۰/۱۳۸	-۰/۱۵۱	۰/۱۳۸	-۰/۱۵۱	۰/۰۵۲	-۰/۱۸۳
نوگرایی	۰/۲۷۷	۰/۰۰۳	۰/۲۷۷	۰/۰۰۳	۰/۲۷۷	۰/۰۰۳	۰/۲۷۷	۰/۰۰۳	۰/۲۷۷	۰/۰۰۳	۰/۲۷۷	۰/۰۰۳	۰/۰۳۵	۰/۱۸۷
بیگانگی	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۲
F	۱/۰۶۷	۷/۰۷۰	۱۲/۶۲۹	۹/۳۸۳	۷/۶۳۶	۸/۳۸۸	۱۱/۲۱۷							
معنادار آزمون F	۰/۳۰۴	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
R Square	۰/۰۱۰	۰/۱۲۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱	۰/۲۷۱

### نتیجه‌گیری

یکپارچه‌سازی اراضی یکی از مهم‌ترین سیاست‌های بنیادی در بخش کشاورزی است که بدون توجه به آن، مکانیزاسیون کشاورزی و افزایش کارایی در تولید، برای حل این معضلات دور از انتظار خواهد بود. افزایش تقاضا برای مواد غذایی به سبب افزایش جمعیت و مصرف جهانی مواد غذایی، باعث افزایش تقاضا برای منابع محدود در بخش کشاورزی مانند زمین، آب، سرمایه، نیروی کار و غیره می‌شود، بنابراین، آینده جهان به سمتی است که تعداد کشاورزان خرده‌پا (با مزارعی در قطعات کوچک) افزایش یابد و مسئله کوچک شدن اراضی کشاورزی حادث‌تر شود. یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی، برای کاهش تعداد قطعات و پراکندگی آن‌ها با هدف رفع موانع توسعه کشاورزی در بعضی از کشورهای جهان اعمال می‌گردد. به دلیل فراوانی تعداد بهره‌برداران، پراکندگی شدید قطعات زمین‌های کشاورزی، نامنظم بودن قطعات زمین‌ها، زیاد بودن تعداد قطعات باعث کاهش بهره‌وری و اتلاف مقداری از منابع حیاتی و در نهایت، مهاجرت روستاییان به شهرها شده است. در ایران نیز حدود ۶۰ درصد از تولیدات محصولات کشاورزی در

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

نظام‌های بهره‌برداری خرده‌مالک تولید می‌شود. مسئله تقسیم ناشی از ارث زمین و زیاد بودن تعداد فرزندان هر خانوار روستایی نیز باعث تشدید این امر شده است.

علاوه بر اقدامات دولت برای حل این معضل و یکپارچه کردن زمین‌ها، در بعضی از مناطق کشور، هر چند بسیار محدود، یکپارچه کردن زمین‌ها به طور خودجوش به دو صورت تشکیل سازمان‌های محلی و دهقانی و اجرا و نظارت یکپارچه‌سازی از طریق تشکیلات اداری آغاز گردید.

یکپارچه‌سازی زمین‌ها از طریق توافق و تمایل همه مالکان یا جمع کثیری از مالکان روستا میسر است؛ بنابراین، کسب رضایت کشاورزان و تمایل کردن آنان به مشارکت و همکاری در طرح‌ها، بسیار مهم و ضروری است. اما در کسب موافقت کشاورزان و تمایل کردن آنها به مشارکت در طرح، موانع مختلفی مانند عوامل اجتماعی، اقتصادی، فنی و غیره دخیل است که آنان را به مخالفان طرح تبدیل می‌کند.

به طور کلی، می‌توان مهم‌ترین اثر یکپارچه‌سازی اراضی را به دلیل منطقی شدن نظام کشت، افزایش عملکرد دانست. بنابراین، توجه بیشتر سیاست‌گذاران در زمینه تشویق کشاورزان به یکپارچه‌سازی اراضی سنتی و دخالت دادن آنان در طرح‌ها، می‌تواند بسیار مؤثر واقع شود.

نتایج پژوهش با برخی از جنبه‌ها و نتایج یافته‌های پیشین، تشابهات و تفاوت‌هایی داشت. زیرا بیشتر پژوهش‌های پیشین درباره طرح‌های یکپارچه‌سازی، توسط مهندسان، جغرافی‌دانان و کسانی غیر از جامعه‌شناسان - جز پژوهش‌های طالب، ازکیا، وثوقی - انجام شده است. بنابراین، اغلب آن‌ها فقط به جنبه‌های فنی و مادی طرح‌ها توجه کرده و از سایر جنبه‌ها مانند بعد اجتماعی طرح‌ها غفلت کرده‌اند.

با توجه به معنی‌دار بودن روابط بین متغیرهای مستقلی مانند تحصیلات، نوگرایی، آگاهی، و جنبه‌های احساس بیگانگی با متغیر وابسته یعنی تمایل به مشارکت کشاورزان در طرح‌های یکپارچه‌سازی، باید برای بیان راهکارها و تدوین برنامه‌هایی تلاش کرد که به تقویت عواملی می‌انجامد که بر میزان تمایل به مشارکت و کاهش موانع مشارکت مؤثر است. در این قسمت، سعی می‌شود با توجه به یافته‌ها، راهکارهایی بیان شود که به حل این مسائل و مشکلات کمک کند و بتوان به هدف مورد نظر پژوهش چه در سطح خرد و روستاهای مورد بررسی و چه در سطح کلان و ملی دست یافت.

۱- از آنجایی که یکی از عوامل مثبت و تأثیرگذار بر تمایل به مشارکت، آگاهی و اطلاع‌رسانی بود، توجه به بخش روابط عمومی سازمان‌های ذی‌ربط، ترویج و مروجان توانا، رسانه‌های محلی در چارچوب برنامه‌های خرد و کلان، شایان توجه بسیاری است. زیرا اگر مردم درباره ایده و روش نوینی که باعث تغییر

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

شیوه کشت و حتی زندگی آنان می‌شود، آگاهی نداشته باشند، نه تنها از آن استقبال نخواهند کرد، بلکه برای جلوگیری از اجرا و شیوع ایده نو مخالفت نیز می‌کنند.

روابط عمومی سازمان‌های زیربسط بر اساس وظیفه تخصصی خود باید مقدمات ارتباط با رسانه‌ها و انتشار پیام‌ها را برای آگاهی افراد فراهم کنند. وجود مروجان آگاه به فن ترویج، اقناع و توجیه نیز به عنوان واسط بین مردم و سازمان برای اطلاع‌رسانی به منظور اجرای موفق و پذیرش طرح‌ها در بین مردم، ضروری است. یکی از ضعف‌های اساسی طرح قبلی که اجرا شده بود، عدم اطلاع‌رسانی و توجیه فواید و مزیت‌های طرح توسط مروجان سازمان بود.

این دو مورد، بیانگر علت‌هایی بود که سازمان- در سطح خرد و کلان- باید مورد توجه دهد. اما بحث دیگری که درباره آگاهی کشاورزان مطرح است، به خود کشاورزان و عواملی برمی‌گردد که سطح اطلاعات و آگاهی کشاورزان را افزایش می‌دهد. متغیر تحصیلات در این زمینه نقش مهمی دارد. زیرا اغلب کشاورزانی که درباره طرح‌ها آبراز بی‌اطلاعی می‌کردند، از افراد بی‌سواد یا کم‌سواد بودند.

۲- نقش دانش بومی و توجه به آن در زمینه توسعه پایدار روستایی بر کسی پوشیده نیست و در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی، توجه به این مسئله جز از طریق توجه به شرایط اقلیمی خاص هر منطقه و استفاده از آراء کشاورزان و توجه به آن میسر نمی‌شود. مطمئناً توجه به آراء کشاورزان باعث کاهش احساس بی‌قدرتی و نارضایتی و در نتیجه، افزایش مشارکت فعالانه آن‌ها در اجرای طرح‌ها و کاهش هزینه‌های دولت، تداوم طرح، پیشرفت سریع طرح و عدم بروز مسائل اجتماعی خواهد شد.

۳- میزان نوگرایی و آینده‌گرایی در بین کشاورزان، رابطه معنادار و مثبتی با میزان تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی داشت. همچنین کشاورزانی که تعلق خاطر شدیدی به زمین‌هایشان داشتند، میزان نوگرایی کمی داشتند. برای تقویت نوگرایی و آینده‌گرایی با توجه به اینکه درخواست بالایی را در زمینه پذیرش رهیافت‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های جدید به وجود می‌آورد و این خود باعث می‌شود که اجرای مناسب آن‌ها با موفقیت روبرو شود، ایجاد انگیزش و آموزش و تشویق روستاییان برای درک مزایای طرح‌های یکپارچه‌سازی به عنوان ایده‌ای نو، تغییر ذهنیت کشاورزان از طریق دستگاه‌های دولتی و غیره ضرورتی مهم است.

۴- یکی دیگر از عوامل منفی در تمایل به مشارکت در طرح‌های یکپارچه‌سازی، بیگانگی اجتماعی به سه معنای انزوا، بی‌قدرتی و نارضایتی است که با افزایش این احساس، میزان تمایل به مشارکت کاهش خواهد یافت. بنابراین باید آگاهانه و از طریق برنامه‌ریزی درست و سنجیده، میزان بیگانگی در بین

## تحلیل جامعه‌شناختی عوامل تأثیرگذار بر تمایل کشاورزان به مشارکت ...

روستاییان مورد هدف قرار گیرد. از ابزارهای مهم و مفید برای کاهش این احساس، تخصیص امکانات و دادن اختیارات به روستاییان، آموزش، جذاب کردن محیط روستا، برنامه‌ریزی از پایین به بالا، استفاده از دانش بومی و نظرهای روستاییان است. زیرا در صورتی که روستاییان امکانات و اختیارات را در دسترس نداشته باشند، از حق اظهارنظر برخوردار نباشند و آراء و تجربیات خود را در فرایند طرح، اثربخش ارزیابی نکنند، مشارکت به سرعت جای خود را به بی‌علاقگی، نارضایتی و بی‌قدرتی خواهد داد که موجب پیدایش بیگانگی اجتماعی و کاهش تمایل به مشارکت می‌گردد.

## منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی*. تهران: اطلاعات.
- ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی (۱۳۸۷). *توسعه پایدار روستایی*. تهران: اطلاعات.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۶). *توسعه روستایی با تأکید بر جامعه ایران*. تهران: نی.
- ازکیا، مصطفی و همکاران (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی در ایران*. تهران: اطلاعات.
- افتخاری، رکن‌الدین (۱۳۷۴). *بررسی دیدگاه‌های مختلف در ارتباط با فرایند یکپارچه‌سازی اراضی زراعی (قسمت دوم)*. *تحقیقات جغرافیایی*، ۳۷، ۲۸-۳.
- افتخاری، رکن‌الدین (۱۳۷۷). *ارزیابی طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی*. *مدرس علوم انسانی*، ۸، ۱۴۹-۱۳۱.
- افتخاری، رکن‌الدین (۱۳۸۲). *توسعه کشاورزی: مفاهیم، اصول، روش تحقیق، برنامه‌ریزی در یکپارچه‌سازی کشاورزی*. تهران: سمت.
- آشکار آهنگرکلایی، محمدعلی و دیگران (۱۳۸۵). *بررسی نگرش کشاورزان به طرح یکپارچه‌سازی اراضی در شالیزارهای مازندران (مطالعه موردی روستای گلیرد شهرستان جویبار)*. *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۵۵، ۵۳-۱۳۵.
- بهران، حسین (۱۳۹۰). *جامعه‌شناسی روستایی*. تهران: جامعه‌شناسان.
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین و حسین‌پور چالاک، زهره (۱۳۷۱). *پراکندگی زمین‌های کشاورزی*. *تحقیقات جغرافیایی*، ۲۷، ۱۸۷-۱۷۲.
- دارابی، حسین (۱۳۸۸). *نقش مشارکت در طراحی محیط روستایی*. *محیط‌شناسی*، ۵۲، ۱۲۴-۱۱۱.
- دواس، دی، ای (۱۳۸۷). *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: آگاه.
- دیوب، اس سی (۱۳۸۶). *نوسازی و توسعه در جستجوی قالب‌های فکری بدیل*. ترجمه احمد موققی. تهران: قومس.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران*. تهران: قومس.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۶). *کندوکاو و پنداشت‌ها*. *مقدمه‌ای بر روش‌های شناخت جامعه و تحقیقات اجتماعی*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- سو، آلوین (۱۳۸۷). *تغییر اجتماعی و توسعه: مروری بر نظریات نوسازی، وابستگی و نظام جهانی*. ترجمه محمد حبیبی. مظاهری. تهران: پژوهشگاه مطالعات راهبردی.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: [jrd@ut.ac.ir](mailto:jrd@ut.ac.ir)

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

- شکوری، علی (۱۳۹۰). مشارکت‌های اجتماعی و سازمان‌های حمایتی. تهران: سمت.  
طوسی، محمدعلی (۱۳۸۱). مدیریت مشارکتی. توسعه مدیریت، ۴۶.  
گائوتری، هوین (۱۳۷۹). مقدمه مجموعه مقالات مشارکت در توسعه. هادی غبرایی و داود طبایی. تهران: نشر سروش  
گلدتروپ، جی، ای (۱۳۷۰). جامعه‌شناسی کشورهای جهان سوم. ترجمه جواد طهوریان. مشهد: آستان قدس رضوی.  
لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی کشاورزی ایران. تهران: سمت.  
محسنی تبریزی، علی رضا (۱۳۷۵). بیگانگی: مانعی برای مشارکت و توسعه ملی: بررسی رابطه میان بیگانگی و مشارکت اجتماعی و سیاسی. نامه پژوهش. پیش شماره ۱، ۸۹-۱۱۰.  
مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰. نتایج کلی آذربایجان غربی. تهران: مرکز آمار ایران.  
مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). شناسنامه آبادی‌ها ۱۳۹۰. تهران: مرکز آمار ایران.  
موسوی، میرطاهر (۱۳۸۴). تحلیل مشارکت اجتماعی در تهران (رویکرد خرده‌فرهنگ دهقانی راجرز). رفاه اجتماعی، ۱۹، ۳۰۱-۳۲۷.  
مولر، جان هنری و دیگران (۱۳۸۷). استلال آماري در جامعه‌شناسی. ترجمه هوشنگ ناییبی. تهران: نی.  
وثوقی، منصور و افراسیاب، فرجی (۱۳۸۳). پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی (مطالعه موردی: دهستان زرین‌دشت) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

- Lowe, et.al. (1999). *Participation in rural development*. Center for rural economy.  
Oakley, P. & et al. (1999). *Protects with people the practice of participation in rural development*. ILO: Geneva.  
Santosh, kumar, Agrawal (1996). Economic of consolidation of holdings in uttar pradesh-A case study of Jucknow District. *Indian. Journal of Agricultural Economic*, 21(3).  
W.S.Mann (1959). Scope for consolidation of Holkings soil conservation its effect in Agricultural production. *Indian of Agricultural Economic*, 14(3).

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: [www.jrd.ut.ac.ir](http://www.jrd.ut.ac.ir) Email: jrd@ut.ac.ir